

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-564-576

УДК 347.421

О. М. МОЛЯВКО,
кандидат юридичних наук*
ORCID: 0009-0000-7506-9756

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У статті досліджено особливості окремих видів забезпечення виконання зобов'язань і здійснено їх порівняльний аналіз з метою встановлення переваг при практичному застосуванні за певних умов. Зроблено висновок про необхідність розміщення окремих видів забезпечення виконання зобов'язань в єдиному нормативному документі, а саме – Цивільному кодексі України з урахуванням правової природи кожного виду забезпечення виконання зобов'язання.

Ключові слова: виконання зобов'язання, види забезпечення виконання зобов'язань, довірча власність, неустойка.

Molyavko Olesya. The Experience in the Application of Certain Types of Security for Fulfilment of Obligations

The article investigates the peculiarities of certain types of security for the fulfilment of obligations and carries out their comparative analysis in order to establish advantages in practical application under certain conditions. The conclusion is drawn on need that certain types of security for fulfilment of obligations should be placed in a single normative document, namely – in the Civil Code of Ukraine, taking into account the legal nature of each type of security for fulfilment of obligations.

Key words: fulfilment of obligations, types of security for fulfilment of obligations, trust property, penalty.

Цивільне законодавство України перебуває протягом значного часу в динамічному розвитку. Ця обставина зумовлена тим фактором, що вектор розвитку країни змінювався протягом значного часу, що приводило до змін у законодавчому регулюванні, яке залежить від політичного спрямування вектора економічного розвитку.

Трансформація національного законодавства відбувається постійно протягом усіх десятиліть, що минули від часу набуття незалежності Україною. Це зумовлено не лише зміною парадигми розвитку, а й тією обставиною, що життя, виробничі процеси, господарські взаємовідносини змінюються технологічно і такі зміни відповідно потребують нормативного врегулювання та закріплення. На цей час вектор розвитку визначений і цивільне законодав-

ство потребує гармонізації національного законодавства з урахуванням європейської концепції його розвитку.

Проте певні зміни такого напрямку розвитку призводили до частих трансформацій законодавства, що негативно впливають на економічні процеси, оскільки свідчать про нестабільність умов правового регулювання та здійснення підприємницької діяльності. Внесення змін до законодавчих актів має бути фінальною стадією аналітичного вивчення змін і закріпленням найраціональніших варіантів регулювання.

Наукові дослідження інституту забезпечення виконання зобов'язань і теоретичне підґрунтя цієї роботи містяться у висновках українських вчених О. В. Михальнюк, І. М. Орлової, І. Й. Пучковської, О. С. Олійник, І. О. Проценка та ін.

Дослідження системи забезпечення виконання зобов'язань, порівняльний аналіз окремих видів забезпечення виконання зобов'язань та особливості їхнього застосування, дослідження нових видів і вплив воєнного стану на застосування забезпечення є необхідним завданням наукових пошуків, що сприяє розвитку і вдосконаленню інституту забезпечення виконання зобов'язань у сучасних умовах. Саме цими обставинами зумовлена актуальність дослідження інституту.

Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 р. у ст. 178 визначав значно менше видів забезпечення виконання зобов'язань – неустойку, заставу і поручительство, а також – завдаток для громадян та гарантію для соціалістичних організацій¹. Із цього переліку очевидно, що для забезпечення зручного господарського обігу, який існував у суспільстві, у якому лише створювалися умови для економічного розвитку та цивілізованих господарських взаємовідносин достатньо було зазначених видів забезпечення, причому законодавчо дозволялось використовувати завдаток у стосунках між фізичними особами, а гарантію – між організаціями. У цей період часу кредитор був найбільш незахищеною особою у цивільних і господарських правовідносинах і питання ефективності його захисту потребувало законодавчого забезпечення.

Необхідно звернути увагу на ту обставину, що при формуванні механізмів правового регулювання забезпечення зобов'язань потрібно зберегти баланс інтересів контрагентів, оскільки одним із основоположних принципів цивільного права є свобода договору, тобто учасники цивільних правовідносин вільні у можливості вступу в договірні відносини, а також у виборі виду договорів, контрагентів та умов договору тощо з метою забезпечення свободи підприємницької діяльності, яка також є принципом, на якому базується цивільне право. Сторони є вільними у виборі ділової поведінки і мають рівні права при її реалізації. Тому ні кредитор, ні боржник не можуть мати будь-яких переваг – завдання законодавця полягає у забезпеченні рівності їхніх прав як на етапі започаткування ділових ініціатив, так і при виконанні прийнятих на себе зобов'язань. І основним завданням забезпечення зобов'язань є

* *Molyavko Olesya, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)*

створення таких умов, щоб зобов'язана особа мала можливість і умови виконати свій обов'язок, у тому числі із використанням майна чи майнових прав, за рахунок яких здійснюється забезпечення, а не умов для переходу прав на таке майно. У зв'язку з тим, що завданням останніх десятиліть було формування умов для забезпечення прав кредитора, на цей час відбувся дисбаланс у бік прав зобов'язаної особи.

Після проголошення незалежності з 1991 р. до набуття чинності новим Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) у 2004 р. відбувся розвиток господарського обороту, що призвело до необхідності закріплення змін законодавчо і, як наслідок, інструментарій забезпечення виконання зобов'язань розширився.

Крім перелічених у чинній на даний час редакції ст. 546 ЦК України, законодавець додатково врегулював заставу як вид забезпечення виконання зобов'язань окремим законом (Закон України «Про заставу» № 2654-ХІІ від 02.10.1992 р.)², виокремив іпотеку (Закон України «Про іпотеку» № 898-IV від 05.06.2003 р.)³, ввів поняття довірчої власності (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» № 132-ІХ від 20.09.2019 р.)⁴. Господарський кодекс України у ст. 199 також передбачає застосування забезпечувальних заходів захисту прав та відповідальності учасників господарських відносин. Щодо класифікації видів, то він відсилає до ЦК за винятком державної гарантії, яка виділяється як окремий вид забезпечення виконання господарських зобов'язань, що застосовується до зобов'язань суб'єктів господарювання, які належать до державного сектора економіки (ч. 2 ст. 199)⁵.

За час, протягом якого ми користуємось чинною редакцією ЦК, накопився певний досвід і правозастосовна практика, які потребують законодавчої систематизації. Нормативний масив цивільного і господарського регулювання становить понад 1 млн юридичних актів.

Для формування сучасного законодавчого акта, який відображав би актуальні виклики часу і вже сформовану ділову практику Концепцією оновлення Цивільного кодексу України передбачено урахування при створенні системи забезпечення виконання зобов'язань подвійної природи окремих із них. Якщо виходити із визнання подвійного характеру застави, іпотеки, притримання з урахуванням розмаїття їхніх об'єктів, основне місце цих забезпечувальних прав у ЦК України доцільно визначити у главі «Забезпечення зобов'язання», а в розділі про речові права представити заставу, іпотеку, притримання як обмежені речові права. При цьому самі договори про встановлення застави, іпотеки, притримання регулюються зобов'язальним правом, а право застави, іпотеки, притримання як обтяження – нормами речового права⁶.

У чинному кодексі відсутнє поняття забезпечення зобов'язання. Концепцією пропонується визначити їх як додаткове право кредитора для захисту його майнового інтересу у випадку прострочення (неналежності)

боржника, яке стимулює боржника до належної поведінки. Забезпечувальне право полягає в покладенні додаткових обтяжень на боржника на випадок невиконання або неналежного виконання, резервуванні майна боржника, за рахунок якого може бути досягнуто виконання, притягненні до виконання поряд із боржником третіх осіб і застосовується до відкритого переліку видів забезпечень зобов'язань, які виникають на підставі закону або правочину (§ 5.14)⁶.

Для ефективного врегулювання інституту забезпечення виконання зобов'язань, визначення його місця у ЦК України, розширення інструментарію забезпечення зобов'язань необхідні теоретичні дослідження цієї правової категорії.

Визначення поняття забезпечення зобов'язання та його місця в системі ЦК України дає розуміння його сутності та правової природи. Автори Концепції оновлення Цивільного кодексу України пропонують норми щодо забезпечення зобов'язання розмістити залежно від поділу їх на речові та зобов'язальні. Визнаючи подвійну природу застави, іпотеки, притримання, визначають їх місце у главі «Забезпечення зобов'язання», визначають, що самі договори про встановлення застави, іпотеки і притримання регулюються зобов'язальним правом. При цьому право застави, іпотеки, притримання як обтяження регулюються нормами речового права. Відповідно спільним тут є визначальний момент, який полягає у законодавчому створенні механізмів додаткового забезпечення майнових прав кредитора у його взаємостосунках з боржником (як добросовісним, так і ні)⁶.

Така пропозиція викликає деякі сумніви. Так, станом на сьогодні інститут довірчої власності регулюється параграфом 8 глави 49 як спосіб забезпечення зобов'язань. А також глава 70 містить елементи регулювання довірчої власності як договору з управління майном. Ці статті деяким чином містять суперечливі норми. Так, відповідно до ч. 2 ст. 597 ЦК України кредитор не має права самостійно відчужувати таке майно, крім як для звернення стягнення на нього, а також викупу його для суспільних потреб у порядку, встановленому законом. А згідно з ч. 2 ст. 1029 ЦК України договір управління майном може засвідчувати виникнення в управителя права довірчої власності на отримане в управління майно. При застосуванні одного й того ж терміна «довірча власність» у сторін виникають різні права й обов'язки, вони мають різні за обсягом повноваження. І це викликає певну плутанину. Тому як визначення окремих видів забезпечення виконання зобов'язань, так і їх розміщення у оновленому ЦК має бути продуманим і виваженим⁷.

Введення інституту довірчої власності в систему видів забезпечення зобов'язань збагачує інструментарій забезпечення зобов'язань і збільшує гарантії для кредитора у зобов'язанні. Порівняння його з інститутом іпотеки дає можливість дослідити правову природу обох цих інститутів.

Розвиток системи забезпечення виконання зобов'язань відбувається доволі динамічно. Напевне, це пов'язано з тією ситуацією, що кредитор у націо-

нальній законодавчій системі перебував у статусі найбільш незахищеної особи, і цей виклик має бути подоланий. У 2016 р. з метою зменшення ризиків, пов'язаних з кредитною діяльністю, було внесено до Верховної Ради України проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження права довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань» від 10.03.2016 № 4188. Проте він не був прийнятий і дискусія щодо змісту довірчої власності як інституту цивільного права точилася протягом трьох років⁸.

Дискусія стосувалася питання правової природи довірчої власності, оскільки вона має подвійний характер і, хоча має назву довірчої власності, не є окремим різновидом права власності.

Це пояснюється, зокрема, тим, що цивільне право не передбачає існування різновидів права власності з різними наборами повноважень декількох власників, що відображено, зокрема, у ст. 316 ЦК України, згідно з якою правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Так само не може довірча власність розглядатися і як спільна власність двох осіб (власника та його кредитора), оскільки за проєктом вони мають різні повноваження і спільно приймають лише рішення про розпорядження об'єктом довірчої власності, якщо інше не передбачено договором про встановлення довірчої власності⁷.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» № 132-IX від 20.09.2019 р. довірча власність як інститут набула законодавчого закріплення⁴.

Визначення довірчої власності, яке міститься у ст. 597 ЦК України, визначає її як спосіб забезпечення виконання зобов'язання за кредитним договором і водночас є різновидом права власності на майно, за яким кредитор, який отримав майно у довірчу власність (довірчий власник), не має права самостійно відчужувати таке майно, крім як для звернення стягнення на нього, а також викупу його для суспільних потреб у порядку, встановленому законом⁷. Довірча власність є різновидом речового права на чуже майно. Тому віднесення законодавцем її до різновидів права власності справедливо критикується⁹.

Оскільки право тлумачити норму права є виключним правом суду (п. 112 постанови Об'єднаної палати Касаційного господарського суду у справі № 927/491/19), то варто узгодити визначення правової природи довірчої власності, сформульоване у постанові Великої палати Верховного Суду від 5 червня 2019 р. у справі № 755/12638/15 (провадження № 14-167цс19) – вона полягає у наданні довірчому власнику речового права, обмеженого цільовим характером його здійснення в інтересах визначених осіб. Довірчий власник здійснює право власності на об'єкт довірчої власності лише для досягнення визначеної мети, яка обтяжує право довірчої власності^{10, 11}.

Імплементация довірчої власності в українське законодавство збагатило способи забезпечення виконання зобов'язань і надало можливість захисту інтересів кредитора ще однією можливістю. У цьому випадку інститут довірчої власності має певні переваги перед заставою майна за істотної схожості механізму, який застосовується. Передаючи майно кредитором у довірчу власність, боржник (довірчий засновник) продовжує використання речі з вилученням її корисних властивостей у власних інтересах. Кредитор же не несе затрат на її зберігання та отримує значно спрощений порівняно із заставою варіант переходу прав на таку річ у випадку невиконання договору та право розпорядження річчю.

Запропонований законодавцем текст врегулювання довірчої власності створює переваги вже для кредитора. Зайве зарегулювання певних інститутів, яке створює дисбаланс прав, обов'язків та інтересів, призведе до уникання застосування такого механізму, створення непрацюючих нормативних нагромаджень.

Так, ч. 3 ст. 597 ЦК України передбачається, що користувач, який не є довірчим власником, втрачає право користування об'єктом довірчої власності з дня отримання ним повідомлення про прийняття довірчим власником рішення про звернення стягнення на такий об'єкт. Право користування об'єктом довірчої власності, який є житловим приміщенням, втрачається у порядку, встановленому ст. 597 ЦК України, тобто всі мешканці такого приміщення зобов'язані на письмову вимогу довірчого власника або особи, яка отримала право власності на приміщення від довірчого власника, звільнити житлове приміщення протягом десяти днів з дня отримання такої вимоги⁷.

Хоча на цей час закінчилася дія мораторію на відчуження кредитної житлової нерухомості у валютних боржників, встановлене Законом України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» від 3 червня 2014 р., виселення протягом десяти днів є значним тягарем як для боржника, що є довірчим засновником, так і для членів його родини. Ураховуючи важливість такого кроку для родини, як виселення із житла, строк для виконання цієї вимоги є непропорційно малим.

Щодо інших видів майна, яке передається у довірчу власність, то відповідно до ст. 597 ЦК України звернення стягнення на об'єкт довірчої власності відбувається шляхом його продажу довірчим власником будь-якій особі-покупцеві. Довірчий власник зобов'язаний не пізніше ніж за 30 днів до укладення договору купівлі-продажу письмово повідомити боржника, користувача та довірчого засновника про свій намір укласти цей договір та мінімальну ціну продажу. У разі невиконання зазначеної вимоги довірчий власник зобов'язаний відшкодувати таким особам завдані збитки. У довірчого засновника є п'ять днів для пропозиції щодо викупу такого об'єкта, зарахувавши на депозит нотаріуса мінімальну ціну об'єкта⁷. Така конструкція норми далека від практичного її застосування. Боржник перебуває у надзвичайно неви-

гідному становищі – ціна викупу об'єкта є невідомою і умов чи правил її встановлення закон не визначає. Про ринкову ціну законодавець також не згадує. Тому прерогатива визначення ціни залишається за довірчим власником і він жодним чином не обмежений. При цьому довірчий засновник для участі у викупі перебуває навіть у гіршому становищі, ніж третя особа, яка бажає придбати предмет довірчої власності, оскільки він має внести мінімальну суму, вилучивши її із свого обороту.

Одним із об'єктів довірчої власності є земельні ділянки. Земельний кодекс України передбачає, що з дня набуття особою права довірчої власності на земельну ділянку до довірчого власника переходять усі права та обов'язки власника земельної ділянки за чинними договорами оренди, емфітевзису, суперфіцію, договорами про встановлення земельного сервітуту. Довірчий власник земельної ділянки, якщо це передбачено договором, за яким встановлюється довірча власність, може передавати земельну ділянку в користування третім особам, хоча і з певними обмеженнями (ст. 89(1) Земельного кодексу України¹²).

Виходячи із конструкції цієї норми права можна зробити висновки про те, що законодавець убачає, що земельна ділянка як об'єкт довірчої власності не залишається у користуванні довірчого засновника, а переходить до довірчого власника, оскільки йому надається право передавати її в оренду, встановлювати емфітевзис, суперфіцій, сервітут. На користь такого тлумачення поняття довірчої власності у земельних правовідносинах свідчить і Лист Міністерства юстиції України від 19.05.2022 р. «Щодо можливості відчуження земельних ділянок сільгосппризначення за договором довірчої власності» № 37532/1444-2-22/37.1 від 19.05.2022 р., де в межах своєї компетенції звертає увагу учасників господарського обігу на ту обставину, що договір про встановлення довірчої власності як різновид права власності на майно містить усі ознаки, притаманні договорам відчуження, зі специфікою, встановленою чинним законодавством¹³. Водночас набуття права власності на земельні ділянки на підставі цивільно-правових угод врегульовано ст. 131 Земельного кодексу України¹².

У цьому випадку йдеться про довірчу власність, яка не виконує функції способу забезпечення зобов'язання, має дещо іншу природу. Проте до неї застосовується також поняття довірчої власності.

Одним із сучасних і нових способів розвитку конкуренції є аукціонна торгівля, яка знижує корупційні ризики у різних галузях господарської діяльності. Але нормативно не визначено переліку засобів забезпечення аукціонних договорів і порядку їх застосування й укладання. Аналіз судової практики дає можливість зробити висновки про те, що спори, що впливають із аукціонної торгівлі, мають місце, і тому питання забезпечення виконання договорів, укладених на аукціонах, є актуальними і для наукових досліджень, оскільки відповідають вимогам часу.

Проте чинне законодавство пропонує інструменти, що дають змогу забезпечити виконання договорів, укладених на аукціонах на попередньому

етапі їх укладання. Для забезпечення аукціонних договорів у силу специфіки правил проведення аукціонних торгів можуть застосовуватися не усі визначені законом види забезпечення виконання договорів. До них можуть застосовуватися порука, неустойка та гарантія. Страхування як забезпечення виконання договору також може застосовуватися до договорів, укладених на аукціоні.

Аукціон – це конкурентний спосіб укладення договорів (як правило, господарських). Конкурентний спосіб продажу забезпечує продавцеві найбільш вигідний спосіб реалізації предмету торгів, зокрема шляхом електронної торгівлі. У сучасних умовах такий спосіб реалізації набув широкого застосування у сфері приватизації, оренди та продажу землі, публічних закупівель, у сфері банкрутства, виконання судових рішень тощо.

Договір має виконуватись. Проте зміна умов чи обставин передбачає можливість уникнути зобов'язання за договором. Неможливість виконання, що виникає як у добросовісного, так і у недобросовісного боржника, ставить кредитора у скрутне становище. При цьому судовий захист права має певні недоліки, а саме – втрачений час, затрати та необхідність доводити своє право. Тому застосування заходів забезпечення гарантує майнові права кредитора. Прикладом такого забезпечення є ст. 25, 27 Закону України «Про публічні закупівлі» – забезпечення тендерної пропозиції / пропозиції – надання забезпечення виконання зобов'язань учасником перед замовником, що виникли у зв'язку з поданням тендерної пропозиції / пропозиції, у вигляді такого забезпечення, як гарантія та забезпечення виконання договору про закупівлю – надання забезпечення виконання зобов'язань учасником перед замовником за договором про закупівлю¹⁴.

Забезпечення тендерної пропозиції підтверджує намір покупця підписати договір у випадку перемоги у торгах і не відкликати надану ним тендерну пропозицію, своєчасно надати необхідну документацію та здійснити забезпечення договору про закупівлю, якщо це було передбачено умовами тендеру (ст. 25 Закону України «Про публічні закупівлі»). Забезпечення виконання договору про закупівлю має ознаки гарантії та не повертається учаснику у випадку невиконання ним умов проведення торгів¹⁴.

Встановлення гарантії – це право замовника (продавця) і вона може надаватися як банком, так і страховою компанією. Неустойка є найпоширенішим способом забезпечення виконання зобов'язань. І хоча інститут неустойки існує з давніх часів, дискусія щодо її правової природи та особливостей застосування не припиняється. Актуальність проблематики, пов'язаної із застосування неустойки, набуває відображення в узагальненнях судової практики. Так, Верховний Суд у складі Касаційного господарського суду неодноразово звертався до питання, чи законним є одночасне стягнення штрафу і пені з учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання за договором, чи не порушуються таким чином вимоги ст. 61 Конституції України.

Можливість одночасного стягнення пені та штрафу за порушення окремих видів господарських зобов'язань передбачено ч. 2 ст. 231 Господарського кодексу України. При цьому в інших випадках порушення виконання господарських зобов'язань чинне законодавство не встановлює для учасників господарських відносин обмежень передбачати в договорі можливість одночасного стягнення пені та штрафу, що узгоджується зі свободою договору, передбаченою ст. 627 ЦК України, тобто коли сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. За таких обставин одночасне стягнення з учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання за договором, штрафу та пені не суперечить ст. 61 Конституції України, оскільки згідно зі ст. 549 ЦК України пеня та штраф є формами неустойки, а відповідно до ст. 230 Господарського кодексу України – видами штрафних санкцій, тобто не є окремими та самостійними видами юридичної відповідальності. У межах одного виду відповідальності може застосовуватися різний набір санкцій. Відповідна правова позиція викладена в постановках Касаційного господарського суду Верховного Суду: від 19.09.2019 у справі № 904/5770/18, від 27.09.2019 у справі № 923/760/16, від 02.04.2019 у справі № 917/194/18, від 25.05.2018 у справі № 922/1720/17, від 09.02.2018 у справі № 911/2813/17, від 22.03.2018 у справі № 911/1351/17 5; 7; 15; 16.

Відповідно до ч. 3 ст. 551 ЦК України законодавець дає змогу зменшити розмір неустойки за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення⁷. Таке правило зумовлене тією обставиною, що метою застосування як способів забезпечення виконання зобов'язань, так і санкцій до учасників господарського обороту є інтенсифікація обороту, а не покладення обтяжень на його учасників. Авторами Концепції оновлення ЦК України пропонується застосовувати зменшення неустойки судом виключно за заявою боржника у виключних випадках у разі доведеності того, що стягнення неустойки у визначеному договором розмірі може викликати отримання кредитором необґрунтованої вигоди⁸.

Проте необхідно зауважити, що хоча законодавчо це не закріплено, зменшення неустойки судом відбувається виключно за наявності обґрунтування резонності такого зменшення та потреби боржника у зменшенні, викладеному на адресу уповноваженого суду.

Законодавче врегулювання зменшення розміру неустойки судом шляхом доповнення ст. 551 ЦК України положеннями щодо необхідності деталізації застосування зменшення розміру неустойки судом сприятиме впровадженню принципу правової визначеності при розгляді цієї категорії справ⁹.

Висновки. Аналіз змін і визначення місця окремих видів забезпечення зобов'язань, зумовлених їхньою правовою природою, сприяє створенню ефективного механізму правового регулювання цього інституту цивільного

права. Введення інституту довірчої власності в систему видів забезпечення зобов'язань збагачує інструментарій забезпечення зобов'язань і збільшує гарантії для кредитора у зобов'язанні. Порівняння його з інститутом іпотеки дає можливість дослідити правову природу обох цих інститутів та обрати сферу застосування кожного із них. Гарантією прав боржника (довірчого засновника) є законодавче забезпечення його прав нарівні з третьою особою.

Система видів забезпечення зобов'язань потребує викладення і розміщення в єдиному нормативному акті – ЦК, що можливо забезпечити при його рекодифікації.

Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язань є одним із найпоширеніших способів забезпечення. Але вдосконалення механізму застосування неустойки сприятиме інтенсифікації господарського обороту. Тому доповнення ст. 551 ЦК України положеннями щодо необхідності деталізації застосування зменшення розміру неустойки судом сприятиме впровадженню принципу правової визначеності при розгляді цієї категорії справ.

1. Цивільний кодекс Української РСР: Закон України від 18.07.1963 р. № 1540-06 (втратив чинність 01.01.2004 р., підстава 435-IV). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06> (дата звернення: 27.12.2023).
2. Про заставу: Закон України від 03.10.1992 р. № 2654-XII (із змінами та доповненнями станом на 10.10.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text> (дата звернення: 27.12.2023).
3. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 р. № 898-IV (із змінами та доповненнями станом на 08.06.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text> (дата звернення: 27.12.2023 р.).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні: Закон України від 20.09.2019 № 132-IX (із змінами та доповненнями станом на 01.01.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-20#Text> (дата звернення: 27.12.2023).
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 136-IV (із змінами та доповненнями станом 31.03.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 27.12.2023 р.).
6. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV (із змінами та доповненнями станом на 10.06.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 27.12.2023 р.).
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження права довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань: законопроект від 10.03.2016 р. № 4188. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/jh38c00i?an=4> (дата звернення: 27.12.2023).
9. Некіт К. Г. Довірча власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань за цивільним законодавством України: оцінювання ризиків. *Часопис цивільстики*. Вип. 35. 2019. С. 28–34.
10. Постанова Верховного Суду від 18.06.2021 р., судова справа № 927/491/19. URL: <http://iPLEX.com.ua/doc.php?regnum=97911848&red=100003407d4efa223a27dd88a0b4e3bf6beac&d=5> (дата звернення: 27.12.2023).
11. Постанова Великої палати Верховного Суду від 05.06.2019 р., судова справа № 755/12638/15-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/82308714> (дата звернення: 27.12.2023).
12. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III (із змінами та доповненнями станом на 22.06.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 27.12.2023).
13. Лист Міністерства

юстиції України від 19.05.2022 р. № 37532/1444-2-22/37.1 «Щодо можливості відчуження земельної ділянки сільгосппризначення за договором довірчої власності». URL: <https://document.vobu.ua/doc/13375> (дата звернення: 27.12.2023). 14. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922- VIII (із змінами та доповненнями станом на 01.01.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 27.12.2023). 15. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами та доповненнями станом на 01.01.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.12.2023). 16. Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду від 19.09.2019 р., судова справа № 904/5770/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84420888> (дата звернення: 27.12.2023); Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду від 27.09.2019 р., судова справа № 923/760/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84626225> (дата звернення 27.12.2023 р.); Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду від 02.04.2019 р., судова справа № 917/194/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80923003> (дата звернення: 27.12.2023); Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду від 25.05.2018 р., судова справа № 922/1720/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74378024> (дата звернення: 27.12.2023); Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду від 09.02.2018 р., судова справа № 911/2813/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72149821> (дата звернення: 27.12.2023); Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду від 22.03.2018 р., судова справа № 911/1351/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73081562> (дата звернення: 27.12.2023).

References

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainkoï RSR: Zakon Ukrainy vid 18.07.1963 r. № 1540-06 (vtratyv chynnist 01.01.2004 r. pidstava 435-IV). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 2. Pro zastavu: Zakon Ukrainy vid 03.10.1992 r. № 2654-XII (iz zminyamy ta dopovnenniamy stanom na 10.10.2022 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 3. Pro ipoteku: Zakon Ukrainy vid 05.06.2003 r. № 898-IV (iz zminyamy ta dopovnenniamy stanom na 08.06.2023 r.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 4. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stymuliuвання investytsiinoï diialnosti v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 20.09.2019 № 132-IX (iz zminyamy ta dopovnenniamy stanom na 01.01.2023 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-20#Text> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 5. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 136-IV (iz zminyamy ta dopovnenniamy stanom 31.03.2023 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 6. Kontseptsiia onovlennia Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy. Kyiv Vydavnychiy dim «ArtEk», 2020. 128 s. [ukr.]. 7. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV (iz zminyamy ta dopovnenniamy stanom na 10.06.2023 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zaprovadzhennia prava dovirchoï vlasnosti yak sposobu zabezpechennia vykonannia zoboviazan: zakonoproekt vid 10.03.2016 r. N 4188. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/jh38c00i?an=4> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 9. Nokit K.H. Dovircha vlasnist yak sposib zabezpechennia vykonannia zoboviazan za tsyvilnym zakonodavstvom Ukrainy: otsiniuvannia ryzykiv. *Chasopys tsyvilistyky*. Vyp. 35. 2019. S. 28–34 [ukr.]. 10. Postanova

Verkhovnoho Sudu vid 18.06.2021 r., sudova sprava № 927/491/19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97911848&red=100003407d4efa223a27dd88a0b4e3bf6ebeac&d=5> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 11. Postanova Velykoï palaty Verkhovnoho Sudu vid 05.06.2019 r., sudova sprava № 755/12638/15-ts. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/82308714> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 12. Zemelnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25.10.2001 r. №2768- III (iz zminyamy ta dopovnenniamy stanom na 22.06.2023 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 13. Lyst Ministerstva Yustytzii Ukrainy vid 19.05.2022 r. № 37532/1444-2-22/37.1 «Shchodo mozhlivosti vidchuzhennia zemelnoi dilianky silhosppryznachennia za dohovorom dovirchoï vlasnosti». URL: <https://document.vobu.ua/doc/13375> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 14. Pro publichni zakupivli: Zakon Ukrainy vid 25.12.2015 r. № 922- VIII (iz zminyamy ta dopovnenniamy stanom na 01.01.2023 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 15. Konstytutsiia Ukrainy: Osnovnyi Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR (iz zminyamy ta dopovnenniamy stanom na 01.01.2023 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 27.12.2023) [ukr.]. 16. Postanova Kasatsiinoho hospodarskoho sudu Verkhovnoho sudu vid 19.09.2019 r., sudova sprava № 904/5770/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84420888> (accessed 27.12.2023 r.) [ukr.]; Postanova Kasatsiinoho hospodarskoho sudu Verkhovnoho sudu vid 27.09.2019 r., sudova sprava № 923/760/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84626225> (accessed 27.12.2023 r.) [ukr.]; Postanova Kasatsiinoho hospodarskoho sudu Verkhovnoho sudu vid 02.04.2019r., sudova sprava № 917/194/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80923003> (accessed 27.12.2023 r.) [ukr.]; Postanova Kasatsiinoho hospodarskoho sudu Verkhovnoho sudu vid 25.05.2018 r., sudova sprava № 922/1720/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74378024> (accessed 27.12.2023 r.) [ukr.]; Postanova Kasatsiinoho hospodarskoho sudu Verkhovnoho sudu vid 09.02.2018 r., sudova sprava № 911/2813/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72149821> (accessed 27.12.2023 r.) [ukr.]; Postanova Kasatsiinoho hospodarskoho sudu Verkhovnoho sudu vid 22.03.2018 r., sudova sprava № 911/1351/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73081562> (accessed 27.12.2023 r.) [ukr.].

Molyavko Olesya. The Experience in the Application of Certain Types of Security for Fulfilment of Obligations

Introduction. *The article examines the issues of practical application of certain types of security for obligations, describing the main features of the institution of obligations in civil law of Ukraine, as well as the specifics of its regulatory and procedural application. today, legislation provides quite broad opportunities to protect the interests of participants in civil law relations, and security for obligations is an important means of their proper fulfilment.*

The aim of the article. The main purpose of the article is to study the civil law nature of certain types of security for performance of obligations in the context of the current stage of development of public relations. The relevant research result should be a confirmation of the main task of securing an obligation - to create such conditions so that the obligated person has the opportunity and conditions to fulfil his/her obligation, and creditors have their claims satisfied to a certain extent.

Results. *It is important to note that when developing mechanisms for legal regulation of security for obligations, it is necessary to maintain a balance of interests of counterparties, since one of the fundamental principles of civil law is freedom of*

contract, i.e., participants in civil relations are free to enter into contractual relations, as well as to choose the type of contract, counterparties and terms of the contract, etc. in order to ensure freedom of business activity, which is also a principle underlying civil law. The parties are free to choose their business behaviour and have equal rights in its implementation. Therefore, neither the creditor nor the debtor can have any advantages - the legislator's task is to ensure equality of their rights both at the stage of launching business initiatives and in the performance of their obligations.

Conclusions. The analysis of changes and determination of the place of certain types of security for obligations based on their legal nature contributes to the creation of an effective mechanism for legal regulation of this civil law institute. The introduction of the trust property institute into the system of types of security for obligations enriches the tools for securing obligations and increases the guarantees for the creditor in the obligation. Comparing it with the institution of mortgage makes it possible to examine the legal nature of both of these institutions and to choose the scope of application of each of them. The debtor's (trustee's) rights are guaranteed by the legislative provision of its rights on an equal footing with a third party. The system of types of security for obligations needs to be set out and placed in a single regulatory act – the Civil Code, which can be ensured by its recodification.

A penalty as a means of securing the fulfilment of obligations is one of the most common ways of securing. However, improving the mechanism for applying penalties will help to intensify economic turnover. Therefore, supplementing Article 551 of the Civil Code of Ukraine with provisions on the need to detail the application of a reduction in the amount of the penalty by the court will help to introduce the principle of legal certainty in the consideration of this category of cases.

Key words: fulfilment of obligations, types of security for fulfilment of obligations, trust property, penalty.

Розділ VI

Проблеми кримінального права та кримінального процесу

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-577-587

УДК 343.237+ 343.9.024:343.352(477)

З. А. ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО,
доктор юридичних наук, професор*
ORCID: 0000-0002-8679-124X

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСОБНИКА В ПІДКУПІ БЕЗ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИКОНАВЦЯ – PRO ET CONTRA

У статті висвітлюються питання, чи можливим є ухвалення обвинувального вироку стосовно пособника в підкупі у разі, коли виконавець – службова особа, яка нібито одержала неправомірну вигоду через пособника, до кримінальної відповідальності не був притягнутий. Доведено, що засудження особи за пособництво в одержанні неправомірної вигоди службовою особою без належно встановленого факту одержання нею такої неправомірної вигоди суперечить установленим підходам в теорії кримінального права та порушує принцип презумпції невинуватості.

Ключові слова: співучасть, пособництво в підкупі, посередництво, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, корупційне кримінальне правопорушення, підкуп, посередництво, змова, презумпція невинуватості, кваліфікація.

Zahyney-Zabolotenko Zoya. Criminal liability of an accomplice in bribery without criminal liability of the perpetrator – pro et contra

The article highlights the issue of whether it is possible to pass a guilty verdict against an accomplice in bribery if the perpetrator - an official who allegedly received an undue benefit through the accomplice - was not brought to criminal liability. The

* Zahyney-Zabolotenko Zoya, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor